

RAAP-RAPPORT 587

Plangebied Heythuysen-Noord

Gemeente Heythuysen

Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1)

RAAP-RAPPORT 587

Plangebied Heythuysen-Noord

Gemeente Heythuysen

Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1)

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Heythuysen

Project: AAI-1 plangebied Heythuysen-Noord, gemeente Heythuysen

Titel: Plangebied Heythuysen-Noord, gemeente Heythuysen; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1)

Status: eindversie

Datum: oktober 2000

Auteur: drs. J.J.G. Geraeds

Bestandsnaam: L:\QXPress\2000\HEYN\RA587-HE.qxd

Projectcode: HEYN

Projectleider: drs. J.J.G. Geraeds

Projectmedewerkers: drs. X.C.C. van Dijk & drs. P. Folkersma

Autorisatie:

dr. E. Rensink

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau, 2000

Archeologisch adviesbureau RAAP aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

4	1 Inleiding
	1.1 Algemeen
	1.2 Leeswijzer
6	2 Methoden
	2.1 Bureauonderzoek
	2.2 Veldonderzoek
10	3 Resultaten
	3.1 Bureauonderzoek
	3.2 Veldonderzoek
18	4 Conclusies en aanbevelingen
	4.1 Conclusies
	4.2 Aanbevelingen
21	Literatuur
21	Gebruikte afkortingen
22	Verklarende woordenlijst
22	Overzicht van figuren en tabellen

1 Inleiding

1.1 Algemeen

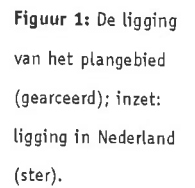
Archeologisch adviesbureau RAAP heeft in april en mei 2000 in opdracht van de gemeente Heythuysen een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI) uitgevoerd in plangebied Heythuysen-Noord, gemeente Heythuysen. Het betreft de eerste fase van de AAI: de kartering (AAI-1). Het plangebied wordt in het zuiden begrensd door de Noorderbaan, in het noorden door In het Veld en de Bevelandsch beek en in het westen door kloostercomplex St. Elisabeth. Het wordt door de Vlassstraat verdeeld in een oostelijk en een westelijk deel (zie figuur 1). Het plangebied heeft een omvang van ca. 20 ha. Het betreffende gebied is momenteel hoofdzakelijk in gebruik als akker- en grasland en zal in de toekomst worden ingericht voor woningbouw.

Doel van onderhavig onderzoek was het opsporen en in kaart brengen van eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen in het plangebied (de kartering, fase 1 van de AAI) zodat hiermee bij de planuitvoering rekening kan worden gehouden. Op basis van de resultaten van het onderzoek kan in overleg met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort worden bepaald of vindplaatsen in aanmerking komen voor non-destructief waarderend booronderzoek (AAI-2) of Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) in de vorm van proefsleuven.

De AAI-1 bestond uit een bureauonderzoek, oppervlaktekartering en karterend booronderzoek.

1.2 Leeswijzer

In dit rapport wordt verslag gedaan van de werkzaamheden en resultaten van het bureauonderzoek en het archeologische veldwerk. In Hoofdstuk 2 worden de toegepaste methoden beschreven. Vervolgens komen in hoofdstuk 3 de resultaten aan de orde. In hoofdstuk 4 worden de conclusies en aanbevelingen gegeven. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

Tabel 1: Archeologische tijdschaal.

2 Methoden

2.1 Bureauonderzoek

Voorafgaand aan archeologisch veldonderzoek wordt in de regel bureau- of vooronderzoek uitgevoerd. Tijdens dit onderzoek worden diverse gegevens uit het plangebied geïnventariseerd en bestudeerd. Het verschaft inzicht in de landschappelijke en archeologische kenmerken van een gebied. Dit inzicht vormt een belangrijke richtlijn voor de planning en uitvoering van het veldwerk. De volgende werkzaamheden zijn verricht:

- het bestuderen van bodem-, geologische, geomorfologische, historische en topografische kaarten, het analyseren van luchtfoto's en het in kaart brengen van relevante informatie;
- het inventariseren van archeologische gegevens in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de ROB en in het archeologisch informatiesysteem ARCHIS;
- het bestuderen van literatuur met betrekking tot het plangebied (zie literatuurlijst);
- het inventariseren van historische gegevens (onder andere veldnamen).

Een goed inzicht in de landschappelijke kenmerken van een gebied vormt de basis van elk gebiedsgericht archeologisch onderzoek. Op basis hiervan kunnen uitspraken worden gedaan over de genese van het landschap, de bodemopbouw en de ligging en stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische vindplaatsen kunnen zijn ingebed. Op basis van bestudering van luchtfoto's kunnen (voormalige) natuurlijke elementen, zoals meanders en beeklopen, maar ook oude perceelsindelingen en voormalige wegen worden aangetoond. Ook topografische en kadasterkaarten zijn vaak een belangrijk bron van informatie met betrekking tot het gebruik van het landschap in historische tijd. In combinatie geeft het kaartmateriaal aanvullende informatie over verstoringen van de bodem in het gebied. Voor het verkrijgen van informatie over plangebied Heythuysen-Noord is gebruik gemaakt van:

- de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, kaartblad 58 West (Stiboka, 1968);
- de Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, kaartblad 58 (Staring Centrum/RGD, 1992);
- Historische Atlas Limburg, schaal 1:25.000 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1995);
- de Topografische Provincie Atlas Limburg, schaal 1:25.000 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992);

- luchtfoto atlas van Limburg, schaal 1:14.000 (ROBAS Producties/Topografische Dienst, 1989).

Voor informatie over archeologische waarnemingen in de nieuw aangelegde woonwijk Vlasroot is de Heemkundevereniging Leudal geraadpleegd.

2.2 Veldonderzoek

2.2.1 Oppervlaktekartering

Een oppervlaktekartering is een adequate en snelle methode van archeologisch veldonderzoek voor grote oppervlakken. Dit type onderzoek is de afgelopen jaren door professionele en amateurarcheologen in uiteenlopende landschappelijke situaties in Nederland toegepast. Een oppervlaktekartering is zinvol in gebieden waar archeologisch interessante lagen zich dicht onder of aan de oppervlakte bevinden en daarbinnen alleen op plaatsen waar de grond niet begroeid is. Op laatstgenoemde plaatsen is de vondstzichtbaarheid goed. In de praktijk gaat het meestal om braakliggende akkers, kanten van geschoonde sloten in bijv. grasland, molshopen en andere bodemontsluitingen, etc.

Het doel van een oppervlaktekartering is archeologische oppervlaktevondsten op te sporen en te registreren. Aan de hand hiervan kunnen archeologische vindplaatsen in kaart worden gebracht. Op deze wijze wordt in relatief korte tijd globaal inzicht gekregen in de verspreiding en aard van archeologische vindplaatsen en daarmee in de bewoningsgeschiedenis van een gebied.

Door middel van een oppervlaktekartering worden met name nederzettingsterreinen in kaart gebracht. Nederzettingsterreinen van een geringe omvang of met een korte bewoningsperiode en andere vindplaatstypen, zoals grafvelden en akkercomplexen, manifesteren zich doorgaans minder duidelijk tijdens een oppervlaktekartering.

Tijdens de kartering worden percelen systematisch in raaien belopen waarbij gelet wordt op aardewerkscherven, voorwerpen van steen en metaal, etc. De kartering van akkers vindt in het algemeen plaats door in banen met een onderlinge afstand van bijvoorbeeld vijf of tien meter over een akker lopen. Afhankelijk van de situatie ter plaatse kan worden besloten de afstanden tussen de banen te vergroten of te verkleinen. Op grasland worden geschoonde slootkanten, molshopen en andere bodemontsluitingen geïnspecteerd op het voorkomen van archeologisch materiaal.

In plangebied Heythuysen-Noord is een oppervlaktekartering langs de Bevelandsch beek uitgevoerd (figuur 2); dit gebied wordt in het noorden begrensd door de Bevelandsch beek, in het oosten door de grens van het plangebied, in het westen door een boomgaard (geen vondstzichtbaarheid) en in het zuiden door het esdek (figuur 2). In de overige delen van het plangebied is sprake van een esdek of grasland, waardoor het uitvoeren van een oppervlaktekartering in deze gebieden niet zinvol was.

2.2.2 Booronderzoek

Karterend of gebiedsgericht booronderzoek is vaak de enige methode om vindplaatsen te lokaliseren die op enige diepte onder het maaiveld liggen doordat zij zijn afgedekt door bijvoorbeeld rivierafzettingen, veen of stuifzand, of door een relatief dikke cultuurlaag, zoals een esdek. In deze gevallen is de kans klein dat vondsten door bijv. de werking van landbouwmachines aan de oppervlakte terecht komen. Doordat bij een esdek sprake is van de aanwezigheid van een dik humeus dek (>50 cm) bevinden de eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen zich vaak buiten het bereik van de ploeg, waardoor weinig tot geen archeologisch materiaal aan de oppervlakte komt. Archeologische vindplaatsen liggen als het ware verscholen in het huidige landschap. Daarnaast is booronderzoek geschikt voor het opsporen van vindplaatsen in begroeide gebieden, zoals grasland. Grasland kenmerkt zich in vergelijking met akkerland door een slechte vondst-zichtbaarheid aan de oppervlakte. Hier kan met behulp van boringen de bodem op het voorkomen van archeologisch materiaal worden onderzocht.

Door middel van karterend booronderzoek worden met name nederzettingsterreinen in kaart gebracht. Nederzettingsterreinen zijn doorgaans te herkennen aan het voorkomen van aardewerk en andere zogenaamde archeologische indicatoren (zoals verbrande leem en houtskool). Nederzettingsterreinen van een geringe omvang en andere vindplaatstypen, zoals grafvelden en akkercomplexen, manifesteren zich doorgaans minder duidelijk tijdens karterend booronderzoek. Het aantreffen van slechts weinig archeologisch materiaal in een boring kan derhalve reeds aanleiding vormen voor het vaststellen van een archeologisch waardevol terrein. Booronderzoek maakt het verder mogelijk de diepteligging, de dikte en de stratigrafische positie van de archeologische laag of lagen exact te bepalen. Daarnaast is booronderzoek een betrouwbare methode om de mate van antropogene versterking en/of natuurlijke bodemerosie van het te onderzoeken gebied te kunnen bepalen. In beide gevallen kunnen archeologische sporen geheel of gedeeltelijk verdwenen zijn.

Het karterend booronderzoek is uitgevoerd met behulp van een zgn. Edelmanboor met een diameter van 15 cm (zgn. megaboor). De boringen zijn geplaatst in raaien met een onderlinge afstand van 40 meter. De boringen binnen iedere raai zijn gezet op een onderlinge afstand van 50 meter. De boorpunten binnen een raai verspringen ten opzichte van die in de naastgelegen raai, waardoor een systeem bestaand uit gelijkbenige driehoeken ontstaat. Op deze wijze is een grid verkregen waarbij met het geplande aantal boringen de grootste trefkans wordt bereikt. In totaal zijn met de megaboor 135 boringen gezet tot een maximale diepte van 1,50 m -Mv en in ieder geval tot minimaal 20 cm in de C-horizont. Het opgeboorde materiaal afkomstig uit de basis van het esdek en uit de onderliggende laag is gezeefd met behulp van een zeef met een maaswijdte van 0,4 cm. Het zeefresidu werd gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologisch materiaal, zoals fragmenten aardewerk, vuursteen en verbrande leem. Dit materiaal wordt beschouwd als aanwijzing voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats in de ondergrond.

De boringen werden in het veld op een veldkaart ingetekend en de boorprofielen aan de hand van een standaardformulier beschreven. Genoteerd werden onder meer de diepte, textuur, kleur, samenstelling van bodemverschijnselen en archeologische indicatoren (zoals aardewerk, al dan niet verbrand bot, natuursteen, houtskool, verbrande leem, baksteen en fosfaatvlekken).

Behalve karterend booronderzoek met de megaboor zijn ook boringen gezet met een zandguts. De bedoeling van deze boringen is om inzicht te krijgen in de eigenschappen van de onderliggende bodem. Het opgeboorde materiaal is dan ook niet gezeefd. Ook deze boringen zijn gezet in een grid van 40 x 50 meter. Dit grid is in het grid van de megaboringen geïntegreerd. De boringen zijn gezet tot gemiddeld 1,1 m -Mv of tot 25 cm in de ongestoorde bodem. In totaal zijn met de zandguts 139 boringen gezet tot een maximale diepte van 1,90 -Mv.

Alle boringen zijn ingemeten met behulp van een *total station*. Met dit landmeetkundig apparaat kan elk willekeurig punt binnen een gebied naar wens twee- of driedimensionaal worden ingemeten: naast de coördinaten kan ook de hoogte van meetpunten worden bepaald.

3 Resultaten

3.1 Bureauonderzoek

Landschap en bodem

Het plangebied maakt deel uit van het Brabants-Limburs dekzandgebied. Dit dekzand is voornamelijk gevormd in de laatste ijstijd (het Weichselien: ca. 120.000-10.000 jaar geleden). Het klimaat was in deze periode droger en het landschap schaars begroeid. Hierdoor kon veel zand verplaatst worden door de wind. Volgens de geomorfologische kaart (Staring Centrum/RGD, 1992) bestaat het gebied grotendeels uit een dalvlakteterras bedekt met dekzand. Langs de noordelijke grens van het plangebied bevindt zich de beekdalbodem van de Bevelandsch beek. Deze beekdalbodem is relatief laaggelegen, maar veen ontbreekt. Afhankelijk van de hoogteligging van het dekzandgebied kunnen verschillende bodemprofielen in het zand zijn ontwikkeld. In hoger gelegen delen betreft het podzolprofielen en in lager gelegen delen eerdgronden. Volgens de bodemkaart (Stiboka, 1968) wordt de stedelijke bebouwing van Heythuysen, evenals die van plaatsen als Helden, Roggel en Nederweert, voor een belangrijk deel omsloten door een dik pakket hoge zwarte eerdgronden (Stiboka, 1968: zEZ23; een enkeerdgrond of esdek) opgebouwd uit lemig fijn zand.

Essen, esdekken of plaggendecken zijn oude bouwlanden die vanaf de Late Middeleeuwen (ca. 1300 na Chr.) in diverse delen van het pleistocene zandgebied van Nederland zijn ontstaan. Vanaf deze periode werd, als gevolg van intensivering in de landbouw, de vruchtbaarheid van akkers op de zandgronden bevorderd door bemesting met onder andere plaggen en stadsafval. Door eeuwenlange bemesting ontstonden, vaak eerst op de hogere delen van het landschap zoals de dekzandruggen, akkers met een dik humeus dek. Deze akkers werden in de loop van de tijd tot in de lagere delen van het landschap werden uitgebreid. Als gevolg van deze werkwijze kenmerken grote delen van pleistoceen Nederland (bijv. in de provincies Brabant en Overijssel) zich door de aanwezigheid van esdekken. De dikte van de esdekken varieert in het algemeen van ca. 50 cm tot meer dan 1,0 meter.

Archeologische betekenis van essen

Essen zijn in archeologisch opzicht belangrijk en waardevol. Dankzij het feit dat archeologische vindplaatsen eeuwenlang beschermd liggen onder het esdek is er vaak sprake van een goede conservering van de archeologische resten. Archeologische opgravingen hebben aangetoond dat sporen van menselijke activiteiten, waaronder oude akkerlagen en resten van nederzettingen en grafvelden, onder esdekken goed bewaard zijn gebleven. Deze sporen dateren uit de periode van

vòòr de plaggenbemesting en hebben niet of nauwelijks aan modern landgebruik blootgestaan. Essen worden om deze reden wel aangeduid als de schatkamers voor de archeologie (Andréa & Groenewoudt, 1991). Onderzoek naar de archeologische waarde van essen en hun bescherming maakt actief deel uit van het beleid van de ROB. Essen hebben dan ook een indicatie voor een hoge waarde op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van de ROB.

Een omvangrijk esgebied strekt zich over een lengte van meer dan tien km uit tussen Leveroij in het westen en Neer in het oosten. Zowel Heythuysen als Roggel maken deel uit van dit esgebied.

Historische gegevens

Uit historisch kaartmateriaal (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992) blijkt dat plangebied Heythuysen-Noord in het midden van de 19e eeuw grotendeels bestond uit bouwland en enkele weiden met sloten. Het gebied staat bekend als den Hoeck. In het plangebied liggen enkele huizen. Ten westen van het plangebied lag een hoeve met als toponiem 'Het Kreppel'; dit toponiem wordt nog steeds gebruikt.

Archeologische gegevens

In ARCHIS staan vier vindplaatsen vermeld die zich in de directe omgeving van het plangebied bevinden:

- ten zuiden van het plangebied (ten zuiden van de Noorderbaan) is een gepolijste vuurstenen bijl van lichtgrijs gevlekt vuursteen aangetroffen. De bijl dateert uit het Neolithicum (ARCHIS-waarnemingsnummer 3213);
- eveneens ten zuiden van het plangebied (zuidelijk van de Noorderbaan) zijn een vuurstenen werktuig en een vuurstenen spits daterend uit het Paleolithicum-Mesolithicum en een bronzen hielbijl uit de Midden-Late Bronstijd aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnummer 31750);
- uit de nieuwbouwwijk Vlasroot (ten zuiden van het plangebied) wordt melding gemaakt van drie fragmenten handgevormd aardewerk met versiering tegen de rand daterend uit de IJzertijd (ARCHIS-waarnemingsnummer 220003);
- bij Arenbosch (ten zuidoosten van het plangebied) is een fragment van een bronzen dolk gevonden (datering onbekend; ARCHIS-waarnemingsnummer 295029).

Uit informatie van de plaatselijke Heemkundevereniging Leudal blijkt dat tijdens de aanleg van de woonwijk Vlasroot in 1997 en 1998 diverse vondsten zijn gedaan. De woonwijk Vlasroot ligt ten zuiden van de Noorderbaan, direct tegenover het westelijk deel van plangebied Heythuysen-Noord. Bij het aanleggen van wegcunetten in de woonwijk Vlasroot zijn archeologische resten (onder andere grondsporen, aardewerk en glas) aangetroffen uit de Romeinse tijd en de IJzertijd. De Romeinse resten omvatten onder meer fragmenten Terra Sigillata aardewerk, dakpan, glas en gebruiks aardewerk (zoals wrijfschalen). De archeologische resten uit de IJzertijd bestaan voornamelijk uit 'besmeten aardewerk' (kenmerkend voor de IJzertijd) en enkele fragmenten van een La Tène armband, waaronder een vijfribbig fragment dat mogelijk te dateren is in de Late IJzertijd. Aan de oppervlakte zijn nog

enkele vuursteen artefacten aangetroffen, zoals een pijlpunt uit het Laat Mesolithicum, een zogenaamde driedoorn (waarschijnlijk Klokbekeercultuur) en enkele vuursteenfragmenten uit het Mesolithicum.

Bestudering van de luchtfoto's (ROBAS Producties/Topografische Dienst, 1989) heeft geen archeologisch relevante informatie opgeleverd. Er is een vage verkleuring te onderscheiden in het westelijk deel van het plangebied. Bij nader onderzoek bleek het te gaan om wielsporen van een landbouwvoertuig.

3.2 Veldonderzoek

3.2.1 Booronderzoek

Algemeen

Het gebied kon in zijn geheel worden onderzocht met uitzondering van twee percelen (oppervlakte 0,9 ha). Eén perceel betreft de gemeentewerf van de gemeente Heythuysen (figuur 2). Het overgrote deel ervan is in gebruik als zand- en steendepot. De rest van dit terrein bestaat uit een verharde ondergrond die met de gehanteerde boormethoden niet kon worden onderzocht.

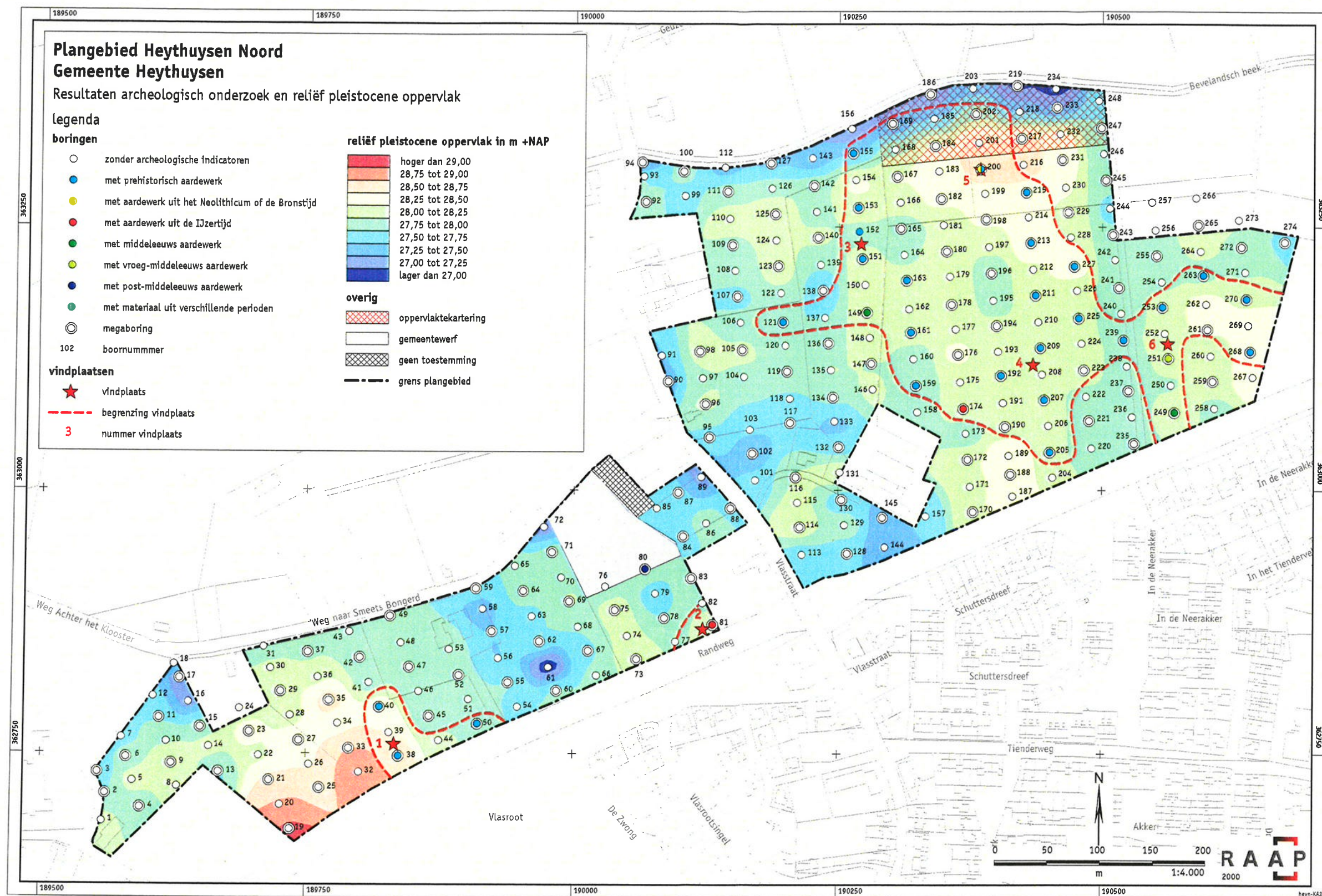
Het tweede perceel dat niet kon worden onderzocht, grenst oostelijk aan de gemeentewerf (figuur 2). Dit betreft een klein gebied waar een caravanstalling is gevestigd. Er werd geen toestemming verleend om het gebied te onderzoeken.

Ook indien toestemming zou zijn verleend, zou dit terrein door middel van de gehanteerde boormethoden niet onderzocht kunnen worden vanwege de verharde bovenlaag.

Geologie en bodem

Uit het booronderzoek blijkt dat de ondergrond in het plangebied bestaat uit dekzand. Op dit dekzand is een esdek ontstaan door het bemesten van de akkers met plaggen en potstalmest vanaf de Late Middeleeuwen. De bijbehorende bodem is een hoge zwarte enkeerdgrond bestaande uit fijn lemig zand. De aangetroffen profielen zijn te verdelen in twee typen:

- in de meeste boringen is een bodemprofiel aangetroffen bestaande uit een esdek dat gescheiden wordt van de C-horizont door een overgangslaag. Deze laag lijkt op een BC-horizont, maar onderscheidt zich ervan door de vuile kleur en de aanwezigheid van archeologische resten. Deze zogenaamde oude akkerlaag duidt op agrarische activiteiten voorafgaande aan de vorming van het esdek. Het esdek, inclusief de oude akkerlaag, bereikt een gemiddelde dikte van 74 cm. De aangetroffen archeologische resten bevinden zich in de oude akkerlaag en in de top van de C-horizont. Het voormalige reliëf onder het esdek is weergegeven in figuur 2. Dit is ook het niveau waarop eventueel aanwezige archeologische grondsporen kunnen worden verwacht;
- het tweede bodemprofiel werd aangetroffen langs de Bevelandsch beek. Het betreft een AC-profiel. Hier gaat de bouwvoor meteen over in de C-horizont en is er dus geen sprake van een esdek.

Figuur 2: Resultaten van het archeologisch onderzoek.

Uit een aantal boringen blijkt dat er een vermenging heeft plaatsgevonden van de C-horizont en het esdek. De basis van het esdek is vooral in het oostelijk deel (o.a. de boringen 174, 175 en 176) zeer vlekkelig, hetgeen in het algemeen duidt op verstoring van het bodemprofiel. Uit mondelinge informatie van grondgebruikers blijkt dat het plangebied na een ruilverkaveling in de jaren 70 grotendeels is gediepwoeld. Diepwoelen is het losbreken van de grond onder de ploegvoor zonder deze ondergrond boven te halen of te mengen met de bouwvoor. Een woeler wordt over het algemeen gebruikt om een dichte ondergrond los te maken. Vooral op zandgronden met leem en/of oerbanken wordt dit toegepast.

Woelers kunnen in uitvoering uiteenlopen van lichte tot zeer zware werktuigen met een werkdiepte tot 1,50 m -Mv. Door deze diepe bewerking kunnen ondiepe grondsporen (zoals paalkuiltjes, haardjes, standgreppels en vondsthoudende lagen) door de woeler worden geraakt, waardoor verstoring optreedt. Bij woelen treedt enkel verstoring van het bodemprofiel op in de woelsleuven. Een relatief groot deel van de bodem kan bij eenmalig woelen, zoals dat in het plangebied heeft plaatsgevonden, ongestoord blijven. Bij jaarlijks woelen daarentegen neemt de verstoring steeds grotere vormen aan, met als uiteindelijk resultaat totale verstoring van het gehele bodemprofiel (Heunks, 1995).

Archeologie

In totaal zijn in 32 boringen archeologische indicatoren aangetroffen (figuur 2). Veruit het meest aangetroffen archeologisch materiaal betreft handgevormd aardewerk. In 28 boringen werden fragmenten van vermoedelijk prehistorisch aardewerk aangetroffen. Als gevolg van het geringe formaat zijn deze moeilijk te dateren. De typering 'prehistorisch' kan ook slaan op zogenaamd 'inheems-Romeins aardewerk'. In de boringen 149 en 249 is aardewerk uit de Late Middeleeuwen A aangetroffen en in boring 251 aardewerk uit de Vroege Middeleeuwen. In boring 80 is post-middeleeuws aardewerk aangetroffen onder de bouwvoor.

De boringen met vondsten zijn samengevoegd tot zes vindplaatsen (figuur 2: vindplaatsen 1 t/m 6; zie ook tabel 2). Deze vindplaatsen dateren van de Prehistorie tot en met de Vroege Middeleeuwen. In de boringen zijn geen artefacten aangetroffen die kunnen wijzen op de eventuele aanwezigheid van bewoningssporen uit het Neolithicum (landbouwers) of het Laat Paleolithicum en/of Mesolithicum (jagers/verzamelaars).

Van de vindplaatsen is op basis van de resultaten van de AAI-1 de omvang niet exact te bepalen. De omvang van de vindplaatsen is globaal vastgesteld op basis van het voorkomen van archeologische indicatoren in de boringen. De werkelijke omvang kan zowel groter als kleiner zijn. Een indicatie voor een grotere omvang van een vindplaats is bijvoorbeeld het oorspronkelijke reliëf.

Gebied ten westen van de Vlasstraat

In het gebied grenzend aan de Randweg zijn op twee plaatsen archeologische vondsten in boringen aangetroffen (vindplaatsen 1 en 2).

Vindplaats 1

Vindplaats 1 bevindt zich in het westelijk deel van het plangebied ter hoogte van boringen 38, 40 en 50. De omvang bedraagt ongeveer 75 bij 80 meter. In de boringen is prehistorisch aardewerk aangetroffen. De vindplaats grenst aan de nieuwbouwwijk Vlasroot, waar veel archeologische resten zijn aangetroffen, onder andere uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Het vondstmateriaal is aangetroffen in de oude akkerlaag die de overgangslaag tussen de het esdek en de C-horizont vormt. Ook in de top van de C-horizont werd archeologisch materiaal aangetroffen. In drie boringen is archeologisch materiaal aangetroffen (tabel 2).

Vindplaats 2

Vindplaats 2 bevindt zich in westelijk deel van het plangebied ter hoogte van boring 81. De omvang is ongeveer 25 bij 25 meter. De vindplaats grenst aan de nieuwbouwwijk Vlasroot, waar veel archeologische resten zijn aangetroffen, onder andere uit de IJzertijd en de Romeinse tijd. Het (vermoedelijk besmeten) aardewerk is afkomstig uit de C-horizont. Dit kenmerk is typerend voor aardewerk uit de IJzertijd. In één boring is archeologisch materiaal aangetroffen (tabel 2).

vindplaats	boring	dikte esdek (cm)	top C-horizont (cm -Mv)	indicatoren	diepte (cm -Mv)
1	38	55	80	prehistorisch aardewerk	75
1	40	60	75	prehistorisch aardewerk	85
1	50	70	75	prehistorisch aardewerk	70
2	81	30	45	prehistorisch aardewerk	81
3	149	60	60	middeleeuws aardewerk	50
3	151	65	85	prehistorisch aardewerk	65
3	152	95	100	prehistorisch aardewerk	90
3	153	60	75	prehistorisch aardewerk	70
3	161	50	65	prehistorisch aardewerk	55 & 70
3	163	50	60	prehistorisch aardewerk	55
4	174	50	60	prehistorisch aardewerk (IJzertijd)	55-60
4	192	70	80	prehistorisch aardewerk	75
4	207	80	100	prehistorisch aardewerk	75 & 85
4	209	65	80	prehistorisch aardewerk	70
4	211	70	85	prehistorisch aardewerk	75
4	225	75	95	prehistorisch aardewerk	85
5	200	55	55	aardewerk: Neolithicum-Bronstijd	60-65
6	249	70	80	middeleeuws aardewerk	75
6	251	80	85	vroeg-middeleeuws aardewerk	75

Tabel 2: Archeologisch materiaal in de boringen.

Gebied ten oosten van de Vlasstraat

Ten oosten van de Vlasstraat zijn in een gebied met een oppervlakte van circa tien hectare in verscheidene boringen archeologische resten aangetroffen. In feite betreft het een omvangrijk gebied waarin (een hoge dichtheid aan) archeologische grondsporen en vondsten wordt verwacht. Dit gebied is op figuur 2 met een stippellijn aangegeven. Op basis van de ligging van boringen met vondsten en de datering van het aangetroffen aardewerk is binnen deze grote vondstspreading onderscheid gemaakt in vier vindplaatsen (vindplaatsen 3, 4, 5 en 6).

Vindplaats 3

Vindplaats 3 bevindt zich in het oostelijk deel van het plangebied ter hoogte van de boringen 149, 151, 152, 153, 155, 161 en 163. De omvang is moeilijk te bepalen. Het is geen duidelijk begrensde concentratie van archeologisch materiaal: in feite kan het hele gedeelte van het plangebied ten oosten van de Vlasstraat als één grote archeologische vindplaats worden beschouwd. Het materiaal is afkomstig van de rand van een dekzandrug en is aangetroffen in de basis van het esdek, in de oude akkerlaag en in de C-horizont. In zes boringen is archeologisch materiaal aangetroffen (tabel 2).

Vindplaats 4

Vindplaats 4 bevindt zich in het centrale oostelijk deel van het plangebied ter hoogte van de boringen 174, 192, 207, 209, 211 en 225. Evenmin als bij vindplaats 3 kan gesproken worden van een duidelijk begrensde concentratie van archeologisch materiaal. Het aardewerk uit boring 174 is vermoedelijk besmeten en kan worden gedateerd in de IJzertijd. In zes boringen is archeologisch materiaal aangetroffen (tabel 2).

Vindplaats 5

Vindplaats 5 bevindt zich in het oostelijk deel van het plangebied en ligt ter hoogte van boring 200. De vindplaats ligt op een verhoging in het landschap (een dekzandrug). De omvang bedraagt ongeveer 25 bij 25 meter. In boring 200 is aardewerk aangetroffen dat gekenmerkt wordt door een verschraving met grove kwarts en zand. De scherf is zeer hard en dateert uit het Neolithicum (Michelsberg-cultuur) of uit de Midden Bronstijd. In één boring is archeologisch materiaal aangetroffen (tabel 2).

Vindplaats 6

Vindplaats 6 ligt in het oostelijk deel van het plangebied ter hoogte van de boringen 249 en 251. De omvang is moeilijk te bepalen en wordt globaal geschat op 75 bij 25 meter. Het aardewerk bevindt zich in de basis van het esdek (vroeg-middeleeuws) en in de oude akkerlaag (Late Middeleeuwen A). Het vroeg-middeleeuwse aardewerk dateert uit de Karolingische tijd. Daar het ontstaan van de esdekken een aanvang neemt vanaf 1300 na Chr., heeft het aangetroffen vroeg-middeleeuwse aardewerk geen relatie met de aanleg van het esdek. Van nederzettingsterreinen uit deze periode is bekend dat de archeologische neerslag vrij gering is. Een enkele scherf kan al een aanwijzing zijn voor de aanwezigheid

van bewoningssporen (huisplaats?) uit die periode. Alleen nader onderzoek kan meer helderheid over deze vindplaats geven. In de boringen 249 en 251 zijn middeleeuwse scherven aangetroffen (tabel 2). Meer naar het noorden en oosten zijn in de boringen 253, 263, 268 en 270 prehistorische scherven aangetroffen.

Interpretatie

Tijdens het booronderzoek is de aandacht onder andere uitgegaan naar de lokale hogere delen van het dekzandlandschap onder het esdek. Op deze dekzandkopjes en/of -ruggen bestaat een grote kans van het voorkomen van archeologische resten. In het plangebied zijn ter hoogte van een dergelijke rug scherven prehistorisch aardewerk aangetroffen in de boringen.

Het karterend booronderzoek heeft overigens niet alleen op deze verhogingen prehistorisch aardewerk opgeleverd. In het oostelijk deel van het plangebied is verspreid over een vrij groot gebied prehistorisch aardewerk aangetroffen (figuur 2).

Her en der werden scherven uit de Nieuwe tijd aan het oppervlak aangetroffen. De plaggenbemesting heeft in ieder geval plaatsgevonden vanaf de Middeleeuwen en zeer waarschijnlijk vanaf de Late Middeleeuwen A tot in de Nieuwe tijd.

3.2.2 Oppervlaktekartering

Bij de oppervlaktekartering nabij de Bevelandsch beek (zie figuur 2) is aardewerk uit de IJzertijd, Romeinse tijd, Middel-eeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen. Het prehistorisch aardewerk dat aan de oppervlakte is aangetroffen, geeft aan dat het prehistorische nederzettingsterrein (vindplaats 5 en boring 155; zie § 3.2.1) zich waarschijnlijk tot aan de Bevelandsch beek uitstrekt. De aanwezigheid van het Romeinse aardewerk bevestigt de waarneming van Romeinse bewoningssporen aan de andere kant van de Noorderbaan (in de woonwijk Vlasroot), grenzend aan het plangebied.

Scherven uit de Late Middeleeuwen gevonden in het plangebied houden vermoedelijk verband met de aanleg van het esdek. Behalve aardewerk is ook vuursteen aangetroffen. Twee vuursteenartefacten, waaronder een klingfragment, zijn tijdens de oppervlaktekartering aangetroffen langs de Bevelandsch beek. Het is een lager gelegen deel van het plangebied dat zich uitstrekt vanaf een zandrug en evenwijdig aan de Bevelandsch beek loopt. In het Mesolithicum waren dergelijke overgangszones - van een nat naar een droog biotoop - aantrekkelijke gebieden voor de exploitatie van voedselbronnen. Aangezien het materiaal is aangetroffen op de grens van het plangebied, is het niet mogelijk de vindplaats te begrenzen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

De AAI-1 in plangebied Heythuysen-Noord heeft inzicht gegeven in het voorkomen van archeologische resten. Bovendien is informatie verzameld over de opbouw en verstoring van de bodem.

De bodem in het plangebied bestaat uit pleistoceen dekzand dat wordt afgedekt door een esdek met een gemiddelde dikte van 74 cm. Uit archeologisch materiaal in het esdek en in de oude akkerlaag blijkt dat het esdek vanaf de Late Middeleeuwen A tot in de Nieuwe tijd is opgebracht. Waar een oude akkerlaag op de ongestoorde C-horizont ligt, zijn archeologische vindplaatsen vastgesteld. Blijkbaar is dit deel van het plangebied vanaf de Prehistorie in gebruik geweest als nederzettingsterrein en akkerareaal. De vindplaatsen 1 t/m 6 bevinden zich zowel op de vlakke terreindelen als op de flanken van dekzandwelingen (tabel 3).

vindplaats	datering	vindplaatstype	omvang (m)
1	Prehistorie	aardewerkvindplaats	75 x 80
2	Prehistorie (IJertijd)	aardewerkvindplaats	25 x 25
3	Prehistorie	aardewerkvindplaats	niet te bepalen
4	Prehistorie (IJertijd)	aardewerkvindplaats	niet te bepalen
5	Prehistorie (Neolithicum-Bronstijd)	aardewerkvindplaats	25 x 25
6	Vroege/Late Middeleeuwen	aardewerkvindplaats	75 x 25

Tabel 3: Archeologische vindplaatsen.

De resultaten van de AAI-1 duiden er op dat in plangebied Heythuysen-Noord op diverse plaatsen (met name ten oosten van de Vlasstraat) archeologische resten voorkomen daterend van de Steentijd tot en met de Middeleeuwen. Delen van het plangebied kunnen dan ook van grote archeologische betekenis zijn. Ten eerste zijn de archeologische resten waarschijnlijk goed geconserveerd door de bufferwerking van het esdek. Het feit dat het gebied eenmalig is gediepwoeld tot onder het esdek, heeft vermoedelijk slechts tot geringe verstoring van de archeologische waarden geleid. Ten tweede gaat het om een groot, aangesloten oppervlak waarin archeologische sporen worden verwacht. Uit het oogpunt van de archeologische monumentenzorg en afhankelijk van de resultaten van eventueel archeologisch vervolgonderzoek komen deze delen in aanmerking voor behoud. In het geval ontwikkeling van het gebied voor nieuwbouw en daarmee gepaard gaande bodemingrepen onvermijdelijk zijn, leent het gebied zich uitstekend voor grootschalig nederzittingsonderzoek.

Tijdens de oppervlaktekartering zijn twee vuurstenen artefacten aangetroffen die mogelijk duiden op een mesolithische vindplaats ter plaatse. Indien daadwerkelijk sprake is van een vindplaats, wordt aan deze vindplaats geen hoge waarde toegekend aangezien de vondsthoudende laag (grotendeels) is opgenomen in de bouwvoor.

4.2 Aanbevelingen

De gemeente Heythuysen wordt aanbevolen om, afhankelijk van de locatie en de diepte van de geplande bodemingrepen en het selectiebeleid van de ROB, archeologisch vervolgonderzoek te laten uitvoeren op de vindplaatsen 1 t/m 6. Een dergelijk vervolgonderzoek is noodzakelijk in het geval de ingrepen dieper reiken dan de dikte van het esdek en kan bestaan uit de tweede fase van een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-2) of een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO). Tijdens een AAI-2 wordt door middel van aanvullend booronderzoek en het verrichten van hoogtemetingen getracht een uitspraak te doen over de kwaliteit (gaafheid en conservering), datering, aard, omvang en diepteligging van de vindplaats. Een AAO bestaat uit een kleinschalige opgraving door middel van proefsleuven. Doel hiervan is een gedetailleerd en duidelijk inzicht te verkrijgen in de daadwerkelijke waarde (conservering en gaafheid) alsmede in de datering, aard en omvang van de archeologische resten. Op basis van de resultaten van de AAO kan worden bepaald welke delen al dan niet behoudenswaardig zijn en in aanmerking komen voor bescherming. Een grootschalige opgraving is mogelijk aan de orde indien een behoudenswaardige vindplaats niet kan worden behouden ten gevolge van de uitvoering van de woningbouwplannen.

De verwachting is dat het zetten van aanvullende boringen in de vorm van een AAI-2 (te) weinig aanvullende informatie zal opleveren over de aanwezigheid van grondsporen en kwaliteit (gaafheid en conservering) en begrenzing van de vindplaatsen/grondsporen. Om deze reden wordt voor alle vindplaatsen een AAO in de vorm van proefsleuven aanbevolen.

- voor de vindplaatsen 1 en 2 wordt een AAO aanbevolen om te onderzoeken of ook archeologische grondsporen en resten ten noorden van de Randweg voorkomen. Tijdens de aanleg van de Nieuwbouwwijk Vlasroot zijn ten zuiden van de Randweg op diverse plaatsen archeologische grondsporen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd waargenomen;
- voor de vindplaatsen 3 en 4 wordt een AAO aanbevolen mede om inzicht te krijgen in de ruimtelijke begrenzing van zones waarin zich archeologische grondsporen bevinden;
- voor vindplaats 5 wordt een AAO aanbevolen om vast te stellen of zich ter plaatse van boring 200 (met aardewerk uit het Neolithicum of de Bronstijd) sprake is van grondsporen behorende tot bijvoorbeeld een huisplaats uit één van beide perioden;
- voor vindplaats 6 wordt een AAO aanbevolen om vast te stellen of zich ter plaatse van boring 251 (met vroeg-middeleeuws aardewerk) sprake is van grondsporen behorende tot bijvoorbeeld een huisplaats uit de Vroege Middeleeuwen.

Het kiezen van de beste locaties voor het aanleggen van de proefsleuven is afhankelijk van het doel en de vraagstelling van het onderzoek. Deze keuze wordt bepaald door de ROB, die tevens het programma van eisen opstelt.

Voor het meest westelijk deel van het plangebied wordt geen vervolgonderzoek aanbevolen. Dit betekent overigens niet dat hier geen archeologische sporen aanwezig kunnen zijn. Bij een kartering is nooit sprake van een volledige inventarisatie van het archeologisch bodemarchief. Dit is inherent aan de onderzoeksmethoden die bestaat uit boringen en oppervlaktewaarnemingen. Derhalve kan nimmer de garantie worden gegeven dat er geen archeologische waarden buiten de in kaart gebrachte archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Buiten nederzettingsterreinen komen vaak sporen voor die verband houden met onder andere agrarische activiteiten. Deze zogenaamde 'off-site' patronen zijn door middel van een karterend booronderzoek nauwelijks in kaart te brengen.

Voor de planning en uitvoering van eventuele vervolgstappen van archeologisch onderzoek dient contact te worden opgenomen met de ROB te Amersfoort.

Literatuur

Andréa, J., & B.J. Groenewoudt, 1991. Essen. Schatkamers van bewoningsgeschiedenis; gemeenten erkennen cultuurhistorisch belang van oude akkers. *ROM-bulletin* 9: 12 & 26-30.

Heunks, E., 1995. Bedreigingen van het bodemarchief door landbouwkundige bodemtechnische ingrepen: een oriëntatie. *RAAP-rapport* 100. Stichting RAAP, Amsterdam.

Staring Centrum/RGD, 1992. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 58 Roermond*. Staring Centrum/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem

Stiboka, 1968. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000, blad 58 West Roermond*. Stichting voor bodemkartering, Wageningen.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. *Grote Historische Atlas Limburg, schaal 1:25.000*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1995. *Grote Provincie Atlas Limburg, schaal 1:25.000*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

ROBAS Producties/Topografische Dienst, 1989. *Foto Atlas Limburg, schaal 1:14.000*. ROBAS Producties/Topografische dienst, Den IJp/Emmen.

Gebruikte afkortingen

AAI	Aanvullende Archeologische Inventarisatie
AAO	Aanvullend Archeologisch Onderzoek
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CMA	Centraal Monumenten Archief
IKAW	Indicatieve Kaart Archeologische Waarden
Mv	maaienveld
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Verklarende woordenlijst

antropogeen	ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt)
artefact	alle door de mens gemaakte of gebruikte voorwerpen
dekzand	fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente)
enkeerdgrond	dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd
esdek	oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten behoeve van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld
Pleistoceen	geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatwisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.)
podzol	bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van amorfe humus en ijzer wordt podzolering genoemd
potstal	uitgediepte veestal
Prehistorie	dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Resultaten van het archeologisch onderzoek.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Archeologisch materiaal in de boringen.

Tabel 3. Archeologische vindplaatsen.